Bin Yılın Göçü

I. Cilt

Alpler Çağı

Hasan Erimez

ÖTÜKEN

Hasan Erimez; 1989 yılında Adana'da doğdu. Lise eğitimini Çobanoğlu Ticaret Lisesi'nde tamamladı. Yazar, Anadolu Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı alanındaki eğitimine devam etmektedir. Edebî faaliyetlerine *Ulukayın* dergisinde neşredilen şiir ve makaleleri ile başlayan yazar, daha çok kadim Türk tarihini merkeze alan romanlar üzerinde çalışmaktadır.
2015'te *Demirdağın Kurtları* ve 2016'da *Kutlu Kağanlık (Göktürklerin Doğuşu)* adlı romanları Ötüken Neşriyat tarafından yayınlanmıştır.

Tanrı Dağı'ndan Tuna Suyu'na kadar coğrafyalar sırtlanıp yürüyen; kan, iman ve tarihin nice ıstıraplarıyla mukaddes adımızı muhafaza edip bize miras bırakan; hânından çobanına, beğinden bahadırına, gazilerinden bilgelerine kadar bütün atalarımın ruhuna rahmet ve saygı ile...

-1-
Ay Kuluk'un İşittiği

YİNE katı karanlık serilip de dolunay göğün tahtına kurulduğunda; yine yıldızlar yalap yalap kırpışıp ay harmanlandığında; yine uğultulu yeller geceye dolduğunda ve yine dağlar, yollar, ovalar, ırmaklar ve ağaçlar ve yaratılmışların tek ölümsüzü olan uçsuz bucaksız toprak, ürpertici bir saygıyla sustuğunda; Koşak Dede'nin eline kopuz, ağzına söz yürüdü. Etrafına doluşmuş olan çocuklar da, tıpkı Koşak Dede'ye kulak vermiş olan bütün varlıklar gibi pür dikkat suskundu. Koşak Dede, oturduğu kaya parçasının üzerinde doğrulup kopuzunu dizlerinin üzerine koydu, uzun ve ağarmış sakalını sıvazladı ve gözlerini kapatıp ilâhî bir hitapla konuşmaya başladı:

"Üstümüze dokuz kat göğü, altımıza yedi kat yeri seren... Gündüz günü ağartan, gece göğü karartan… Erlik günü acı kuvvet, dirlik günü bereket veren… Ol Koşak'ı esenleyip kopuzuna ses, diline acı tatlı söz yürüten… Eğri doğru her iş, olan olmayan her şey senin elinden… Esenlediğin gönlümden, söz yürüttüğün dilimden, 'Tanrı, Tanrı' diye sana ünlerim ben!"

Koşak Dede, Tanrı'yı ünledikten sonra gözlerini açtı ve etrafına doluşmuş olan çocuklara başka bir âlemden dönüp gelmiş gibi baktı. Çocuklar da Koşak Dede'ye, ürpermiş gözlerinden saçılan en çocuksu meraklarıyla bakıyorlardı. Hava çakır ayazdan halliceydi. Börklerini başlarında iyice sıkılaştırmışlar, küçük yalmalarını* vücutlarına bir yorgan gibi sarınmışlardı. Hava zemheriye de kesse umurlarında

* Yalma: Kaftan.

olmazdı. Zirâ Koşak Dede, bir nice zaman sonra onlara gene masal anlatacaktı ve bunu kaçırmaya niyetleri yoktu.

Koşak Dede, önüne toplaşmış olan çocuklara doğru eğildi ve gözlerini belertip, "Sözümü kulağınız işitir mi?" diye sordu. Çocuklar heyecanla, "İşitir, işitir" dediler ve dizlerinin üzerinde bir iki adımlık sürünüp Koşak Dede'ye iyice yaklaştılar. Dede, çocukların hazır olduğunu anlayınca yalmasının içinden küçük bir kırba* çıkardı. Kırbadaki kızıl sücüden** hoyrat bir yudum alıp dilini damağını ıslattıktan sonra, kırbayı geri koyup masalına başladı:

"Zaman zaman olalı, yeri göğü bulalı; dağlar deveye binende, sular dile gelende, toprak cana erende; er zaman geç zaman, kamu*** Oğuz bir olup Kamlançu tepesinde il tutmuş. Oğuz o zaman başsız ve erksizmiş. Yaşadıkları tepede de iki büyük kayın ağacı bulunurmuş. Bir gün bu ağaçlardan birine, Tanrı'nın taht kurup oturduğu gökten kutlu bir ışık düşmüş. Işık, ağacın tepesinde günlerce kalmış. Kaldıkça da, ağaç boy verip uzamış. Oğuz'dan kimse o ağacın yanına yaklaşamazmış. Gel zaman git zaman, ağaç yarılmış ve gövdesinden beş çocuk peyda olup çıkmış. Kamu Oğuz, ışıktan doğan bu çocukları kutsal saymış. Bunları, Tanrı'nın gönderdiğine inanmış. Başsız ve erksiz Oğuz, Tanrı'nın gönderdiği bu çocukları kendilerine baht bellemiş. Çocuklar büyüyüp yiğitlik çağına gelince, içlerinden birini kağan kılmaya karar vermişler… Ve ötekilerden daha güzel, daha yiğit, daha akıllı olan Bögü'yü kağan seçmişler. Bögü Kağan, kılıç kuşanıp tahta oturmuş; sonra Oğuz'u ardına katıp Tanrı Dağı'na yurtlanmış. Tanrı Dağı'na yakınca bir tepecik varmış ki; bu tepecik esasında kocaman bir kaya imiş. Adına Kutlu Dağ demişler. Yıllar yılları kovalamış; Oğuz, dağdan düze inip dört bir yana at koşturmaya başlamış. Oğuz ili büyümüş, sınırları Oğuz Hân'ın yayı gibi gün doğumundan gün batımına kadar uzanmış. İl esen, bayındur ve kuvvetli imiş. Bögü Kağan, Oğuza Kutlu Dağ'ın dibinden ayrılmamalarını öğütlermiş. Çünkü Oğuz'a esenliği, bayındurluğu ve de kuvveti veren o Kutlu

* Kırba: Küçük deri su kabı.

** Sücü: Şarap.

*** Kamu: Bütün, hep, herkes.

Dağ imiş. Zaman geçmiş, gün gelmiş; Bögü Kağan uçmağa varmış ve otuz kuşak nesebinden Kalı Kağan kut tahtına oturmuş. Kağan, kendine Çinli bir konçuy beğenmiş. Almış onu otağına kondurmuş, döşeğine yatırmış, Oğuz'un başına katun eylemiş. Oğuz ili bir tamam dirlik ile yaşayıp giderken, bir gün Çin'den elçiler çıkagelmişler. Kalı Kağan'a varıp 'Siz bizim konçuyumuzu aldınız, bizim de sizden bir dileğimiz olacak. Siz bu Kutlu Dağ'ın taşlarını kullanmazsınız. Sizin yerinize bu taşları biz alalım, biz kullanalım' demişler. Kalı Kağan bu isteği kabul etmiş. Etmiş ama sonunun nereye varacağını düşünememiş. Çinli katunun da al etmesiyle Kutlu Dağ'ın taşlarını Çinlilere vermiş. Bu taşların kıymetini ve Oğuz için ne kadar kutsal olduğunu bilen Çinliler, kayaları parça parça edip ülkelerine götürmüşler. İşte ondan sonra Oğuz için felâket çağları başlamış. Çünkü ilin dirliğini, kudretini koruyan taşlar yaban ele gidince, dirlik de, kudret de Oğuz ilinden öylece uçup gitmiş. Bunun üstüne Oğuz ilinin kurdu kuşu dile gelmiş. Kurtlar uluyup ağlamış, kuşlar ötüşüp ağlamış, öküzler böğürüp ağlamış, gök yarılıp ağlamış… Hepsi de kutsal taşın verilmesinden duydukları üzüntüyü acı acı feryat edip ağlamış. Yedi gün sonra da bu bağışlanmaz ve düşüncesiz kağan kahrından ölmüş. Amma ki felâket yine bitmemiş. İlde ırmaklar kurumuş, ekinler baş eğmiş, toprak kel çoraklığa kesmiş, emecükler sütten kalmış, göller buğulanıp uçmuş, ağaçlar kuruyup ölmüş, Oğuz perişan olup rahat yüzü görmemiş. Kalı Kağan'dan sonra peş peşe kağanlar tahta geçmişler fakat hiçbiri bu belalara çare bulamamış. Artık kıtlığın ve sefaletin dört bir yanı felaketle sardığı zaman, bir gece bütün canlı cansız, evcil yaban, çolukçocuk, soluk alan almayan her ne varsa, kamagın* 'Göç!.. Göç!..' diye inlemeye başlamış. Derinden, kalın kederli, hüzünlü, böğür dağlar bir çığrışmaymış bu. İnlemelere yürek dayanamaz olmuş. Budun nihayet anlamış ki artık bu yurtlarda durulmaz, yeni yurtlara göçmek gerektir. O vakit Oğuz, toparlanıp yeni yurtlara konmak için öz yurdundan göç tutmuş. İşte balacıklar, budununu düşünmeyip kutsallarını ele veren bir kağanın yol açtığı felâket bütün budunu perişan kılıp yerinden yurdundan etmiş… Ve

* Kamagın: Hep beraber, hep birlikte, hep birden.

o günden beri ne zaman budunun başına bir felaket, bir kıtlık gelse yahut bir yüce işâret gerekir olsa; canlı cansız kamagın 'Göç!.. Göç!..' diye feryat eder. Ta ki o kutsal taş yeniden buluna…"

Çocuklar, Koşak Dede'nin bu kısa ama öz masalını can kulağıyla dinlemişlerdi. Dede, masalı bitirdikten sonra bir süre sessizlik oldu. O sürede gecenin uğultusu ve Dede'nin üstünü bir kubbe gibi kapatan büyük dirlik ağacının hışırtısı yankılandı. Çocukların Dede'ye merakla bakan gözleri birer çakmak taşı gibi parlıyordu. İçlerinde Aytuk Beğ'in oğlu Ay Kuluk da vardı. O da masalı dikkatle dinlemiş ve gene bir ibret biçmek için aklının yettiğince düşünmeye başlamıştı. Az biraz düşündükten sonra, söz alıp sordu:

"Ağzı sözü tatlı Dede! Oğuz şimdi dirliktedir. O halde kutsal taş bulunmuş mu ola?"

Koşak Dede, kırbasındaki kızıl sücüden gene hoyrat bir yudum aldıktan sonra gülümsedi:

"Dirlik dediğin nedir, beğ oğlu? Sen yazın yaylakta, kışın kışlakta oturmaya dirlik dersin. Sürünün sütünün bereketine dirlik dersin. Dirginde* taze aşına, ırmağında ayna yalı akan suyuna dirlik dersin. Ve dahi ol acunda bir gün daha nefes almış olmana dirlik dersin. Bu dirlik midir?"

Ay Kuluk, Dede'yi dikkatle dinlemiş fakat ne demek istediğini anlayamamıştı. "Dirlik nedir o halde, Dede?" diye soracak oldu fakat sözü ağzından çıkmadan önce gözlerinde belirdi ve Dede de Ay Kuluk'un gözlerindeki soruyu okuyup devam etti:

"Dirlik dediğin beğ oğlu ve balacıklarım, dirlik dediğin öyle bir şeydir ki; gidecek bir tek yaylağın ve kışlağın olmasa da, bütün yaylaklara ve kışlaklara sahip olacak kuvveti kendinde görmendir. Kör kuru diline bir yudum suyun olmasa da, bütün suların akışını değiştirecek kuvveti kendinde görmendir. Dirlik dediğin balacıklarım; bir avuç erle kalsan da, üzerine yedi koldan yağı seğirse de, o bir avuç erle yedi kol yağıyı bozup yedi iklimi tutacak kuvveti kendinde görmendir. Dirlik, özünü bilmektedir ve dahi özündeki kuvvetten umudu kesmemektedir."

* Dirgi: Sofra.

Ay Kuluk tam bir şey daha sormaya yeltendi ki koldaşı* Boğaçuk söz aldı ve sordu:

"O halde gönlü berk, sözü pek Dedem; Oğuz imdi dirlikte midir? Dirlikte değilse, o kuvveti edinmek için kutsal taşı mı arayıp bulmak gerekir?"

Koşak Dede gene gülümsedi ve üstünü bir kubbe gibi kapatan büyük dirlik ağacını gözleriyle işaret ettikten sonra, "Üzerimde göveren dirlik ağacı değil midir, Boğaçuk? Ol başı göğe uzanan ağacı, Oğuz her göçtüğü yere eker ve büyütür. Büyüyüp göverirse, demek ki orada Oğuza dirlik vardır. Tasa edici olmayın, Oğuz ol çağda dirliktedir. Fakat dirlik bozulunca, gözü kulağı dört etmek yeğdir" dedi.

Çocuklar kısa bir süre birbirlerine baktıktan sonra içlerinden hayli yapılı ve diğerlerine göre pek iri yarı olan Adıncık sordu:

"Dirlik bozulunca niçin gözümüzü kulağımızı dört edelim, Dede? Bize kutsal taşı nasıl bulacağımızı söyle bilelim" dedi. Adıncık, yaradılışı gereği kaba kalın konuşan bir çocuktu. Dede de bunu bildiğinden babacan bir edayla gülümsedi ve Adıncık'a cevap verdi:

"Gözünü kulağını dört edersen, kutsal taşı da dirliği de bulursun Adıncık."

Masal faslı bitmiş, Koşak Dede kızıl sücünün son yudumlarını da içtikten sonra kopuzunu eline almıştı. Gece büsbütün büyüyor, yıldızlar gökyüzünde öbekleşiyordu. Çocuklar bir süre aralarında konuşup gülüştükten sonra Koşak Dede uzun, kalın ve dahi yaşlı parmaklarını kopuzun tellerine vurup, *"Yağız atlar koşulup/Er yoluna düşülüp/Yüce dağlar aşılıp/Yurt tutası yiğitler"* koçaklamasını vurdu. Biraz sonra koçaklama faslı da bitince, Koşak Dede kayanın üzerinden inip ayaklandı. O ayakta durunca, çocukların gözüne masallardaki devler kağanının bir bilgesi gibi göründü. Dede, çocukların karşısında durup iki elini yana açtı. Kolları, albatros kanatları gibi bolardı. Gök mavisi gözleri uhrevî bir havayla alarıp belerdi ve "Unutmayın balacıklarım! Her daim, her işte gözünüz kulağınız açık olsun. Gözün ve kulağın yolu akla varır" deyip, dirlik ağacına bağladığı al akıtmalı kır atını çözdü. Atına bindikten sonra kopuzunu sırtına astı ve bü-

* Koldaş: Arkadaş.

yüdükçe uğuldayan gecenin içinde bir kez daha "Gözünüz, kulağınız açık olsun balacıklar!" diye ünleyip dirlik ağacının arkasından geceye karışarak gitti. O giderken, çocuklar onun arkasından sessizce bakıyordu. Ve o uzaklaştıkça, çocukların gözüne başka bir âleme masal anlatmaya giden ilâhî bir bilge gibi görünüyordu.

Koşak Dede'den sonra çocuklar da öbek öbek ayrılıp çadırlarına gitmek üzere dağıldılar. Ay Kuluk ve Boğaçuk beraber gidiyorlardı. Şurada burada dağınık halde bulunan ağaçlardan ve bir kargı boyu fidanlardan gece kuşlarının ötüşleri işitiliyor, bunlara ıraktan kulağa çalan çakal sesleri karışıyordu. Ay Kuluk, ellerini yalmasının ceplerine sokmuş halde yere bakarak yürüyor ve başını yerden hiç kaldırmadan Boğaçuk ile konuşuyordu. Boğaçuk ise hem yürüyor hem kuşağından çıkardığı sapanı ile şimşir çalılarına tünemiş ipekkuyrukları vurmaya çalışıyor, bir yandan da Ay Kuluk'a cevap yetiştiriyordu. Ay Kuluk, gene başını yerden kaldırmadan:

"Dede'nin söylediği şu kutsal taş nasıl bir taştır acaba?" dedi ve biraz daha yürüdükten sonra durdu. Boğaçuk da şimşir çalılarını sapanlamayı bırakıp Ay Kuluk'a döndü. Ay Kuluk, gözlerini inceden belertip Boğaçuk'a baktı. Gözbebeklerinde, bir çocuk heyecanının en gizemli parıltıları balkıyordu.

"Acep ay köpüğü gibi bir şey midir? Böyle ak mı ak, hem de ak yalımdan* bir ateş… Tıpkı yıldızlar gibi. Ama eline alınca, elini yakmaz. Ya da içi dışı salt altundandır. Öyle mi, Boğaçuk?"

Boğaçuk'un gözbebeklerine de aynı heyecanın parıltıları yürümüştü. Sapanını uçkuruna soktuktan sonra Ay Kuluk'a yaklaştı. Ellerini bir kucak dolusu açıp, "Ne ay köpüğüdür ne de altundur, Ay Kuluk! Ben derim ki, Tanrı kutundan şöyle devcileyin bir şeydir. Hatta taş da değil, Tanrı kutunun ta kendisidir. Hem adı da kutsal taş!"

"Tanrı kutu mu?" dedi, Ay Kuluk gözlerini fal taşı gibi ayırarak. "Acaba Çin'de midir? Olmaz! Tanrı kutu Çinlilerin nesine, değil mi Boğaçuk?"

"Dede, kutsal taşı Çinlilerin götürdüğünü söyledi ya. Masalda öyle dedi. Çin ilindedir belki. Ya da yok, değildir. Bence hiç değildir."

* Yalım: Alev.

"Değildir elbet! Masaldaki çağın üzerinden çağlar akıp geçmiş. Bugüne kadar Çin ilinde kalmış olamaz."

Boğaçuk, Ay Kuluk'un dediklerine başını sallayarak karşılık verdi. İki koldaş yürümeye devam ettiler. Ay Kuluk, bir yandan da kâh gökyüzüne bakıp kâh ellerini açarak konuşuyordu:

"O halde kutsal taş hâlâ bizim ildedir. Belki Tanrı Dağı'nda, belki de Altun Yış'ta*. Ya da Taklamakan Çölü'nde! Öyle ya, herkes kolayca bulamasın diye oraya konulmuştur. Her yiğidin harcı değilmiş Taklamakan'da yol etmek. Beğ atam öyle der."

Ay Kuluk'un da Boğaçuk'un da heyecandan yürekleri kamaşmıştı:

"Az düşünücü ol," dedi Boğaçuk kıpır kıpır bir heyecanla, "Say ki o kutsal taşı biz bulmuşuz! O zaman ne erkli kuvvetli alpler oluruz, düşünücü ol!"

Boğaçuk'un bu heyecanına Ay Kuluk da katıldı:

"Bilge Kağan bile bizi Ötüken'e çağırır. Hem de gök otağına oturtur. Birer de kılıç verir. 'Alın alplerim' der, 'Tanrı tanıktır, ben sizin gibi alp görmedim. Keşke daha önceden sizi tanısaymışım. O zaman değil Kadırkan'dan Demirkapı'ya buyruk yollamak, bütün acunu fethederdim. Siz Tanrı kutu bulmuş alplersiniz. Tanrı kutu bir bende var, bir de sizde' der. Demez mi, Boğaçuk?"

Artık Boğaçuk'u zaptetmek mümkün değildi. Yerden kaptığı uzun bir çalı parçasını kılıç gibi savurarak:

"Der ya, demez mi!" dedi. Sonra da çalıyı, tıpkı karşısında bir düşmanı biçermiş gibi yukardan aşağıya salladı: "O kılıçlarla karşımıza çıkan yağıyı işte böyle haklarız! Uruş meydanında herkes bize bakar. Derler ki 'Bir vuruşta beş on yağıyı haklayan bu arslan yalı alpler de kimdir?"

"Ne yağısı!" dedi, Ay Kuluk. "Koşak Dede bir keresinde hani masalda devler kağanından bahsetmişti ya, işte onun kellesini terkiye asar geliriz. Bilge Kağan'ın otağına diz vurup önüne koyarız ki, Oğuz'un şanına da şan katıcı oluruz. O vakit Koşak Dede bizim masalımızı da anlatır. Çocuklara der ki, 'Sizin gibi balacıklar vardı.

* Altun Yış: Altay Dağları.

Büyüyüp boylanıp kutsal taşı buldular da, devler kağanını yenip Oğuz'un şanını yüceltici oldular' der."

İçlerindeki heyecan, damarlarında içre içre şorlayan kanlar gibi bütün bedenlerinde dolaşıyordu. Kendilerini bu kutsal taşın hayaline öylesine kaptırmışlardı ki, onu bulduklarında yapacakları kahramanlıkları ve edinecekleri şanı hayal ederken obaya geldiklerinin farkına bile varmamışlardı.

Ay Kuluk ve Boğaçuk, obaya girince ayrıldılar. Oba, dik yamaçlı bir tepeciğin üstünde kuruluydu. Ay Kuluk, yamacın dibinden yürüyordu. Yamacın dibinden başlayan ova, üç bin adım ötedeki Uz Tepeleri'ne kadar bir patiska gibi uzuyordu. Ovanın dört bir yanında, şuraya buraya dağılmış Karluk ve Kara Çur konalgalarının ateşleri gecenin içinde gözün gözün kırpışıyordu. Ay Kuluk'un dünyası, ayağının altındaki yamaçtan kara ufuklardaki Uz Tepeleri'ne kadardı. Ve bir göz atımı baktığında, bütün dünyayı ayaklarının altına serilmiş gibi hissediyor; kutsal taşın hayali, bu hisleriyle beraber daha da büyüyordu.

Ak süt ile sıvalı kubbeli çadırların arasından geçip biraz sonra beğ atasının boz otağına vardı. Otağın önünde öz çerileri haricinde başka çeriler de vardı. Bunlar, otağa konuk gelen beğlerin çerileriydi. Ay Kuluk, çerilere bağır basıp selamladıktan sonra boz otağa girdi. Otağın zemini kaba keçelerle kaplıydı ve tiftik cicimlerden bir yol, beğ bölmesine doğru gidiyordu. Ay Kuluk ağır ve saygılı adımlarla beğ bölmesine girdi. Orada atası Aytuk Beğ ve konuklarını, bir ikram sinisinin etrafında konuşurlarken buldu. Aytuk Beğ sanki sıkıntılıydı ve bunu oğluna belli etmemek için hemen vaziyet doğrultup gülümsedi. Ay Kuluk, atasına ve konuklara bağır basıp selamladıktan sonra Aytuk Beğ onu "oğullarımın en küçüğü" diyerek konuklarına tanıttı. Konukların bir hayli övgüsünü ve sevgisini aldıktan sonra, Ay Kuluk da onlara tekrar bağır basıp selamladı ve kendi bölmesine gitti.

Ay Kuluk gidince, beğ bölmesindeki hava yeniden ciddi bir hal aldı. Aytuk Beğ'in az önceki güler yüzü heyelâna uğramış gibi düşüp memnuniyetsiz bir ifadeye büründü. Konuklarından birisi Yağlakarlardan, birisi Karluklardan, diğeri de Kara Yağmalardan olmak üzere

üç beğ idi. Yağlakar beği Çuçu, içlerinde en nüfuzlu ve namlı olanıydı. Geldiklerinden beri en çok o konuşmuştu ve hâlâ da Aytuk Beğ'i bir şeylere ikna etmek için konuşmaya devam ediyordu:

"İyi düşün, Aytuk Beğ. Bilge Kağan, Köl Tigin'in ölümünden sonra kendini iyice koyverdi. Zaten ilde de dirlik gevşemeye başladı. İpleri elinden kaçırması pek yakındır. Bizim imdiden gayrı, öz ilimiz ve töremiz için birlik olmamız şarttır."

Aytuk Beğ, yüzünü eğip sıkıntılı bir iç çekti.

"İmdiden böyle gizli fesatlı işlere girişmek bize yaraşır iş değildir, Çuçu Beğ. Biz kağana akın çağında çeri, vergi çağında vergi vericiyiz. O dahi bize al saçaklı tuğ bağışlamıştır, tamgalı buyruk vermiştir, akın ulcalarından* pay, toprağından yurt ve otlak vermiştir. Daha düşünmenin günü gelmeden gizli fesatlı işlere kalkışıp, il peşinde koşmak törede yoktur" dedi.

"Tek Oğuz sen değilsin, Aytuk Beğ!" dedi Çuçu. "Oğuz'dan başka başka oymaklar da bizimledir. Ama senin de bizimle olman yeğdir. Eğer sen de bizimle olursan, kamu Oğuz bizimle olmaktan çekinmez. Bilge Kağan'ın, Köl Tigin'in vaktiyle Oğuz'u nasıl kıtır kıtır kırdığını bilmez misin? Bunların ataları İlteriş'in, vaktiyle Ötüken'e el koyup Oğuz'u nasıl yerinden yurdundan ettiğini bilmez misin? Hakkımız olan toprağımızı almak ve ilimizi kurmak töreden değilse nedir?"

Yağlakar beği Çuçu böylece konuşmaya devam ediyor, yanındaki Karluk ve Kara Yağma beğleri de o ne söylerse başlarını sallayarak tasdik ediyor; fakat Aytuk Beğ bir türlü onların suyuna gitmiyor, kalbi bu işe doğrulmuyordu. Konuşmalar bir süre daha böylece devam etti. Çuçu Beğ'in sürekli ikna çabalarına, Aytuk Beğ de sürekli mukavemetle karşılık veriyordu. Beğ bölmesindeki mumların yavaş yavaş sönmeye yüz tutmasından ötürü, vaktin bir hayli ilerlemiş olduğunu anladılar. Kör gece yer yer kızarıyor, yıldızlar bir sönüp bir yanıyordu. Konuk beğler gitmek için ayaklandılar. Aytuk Beğ, onları ağırlamak için ısrar ettiyse de kabul etmediler. Aytuk Beğ'in bir türlü tava gelip sularına girmemesi Çuçu Beğ'i katı öfkelendirmiş olmalı

* Ulca: Ganimet.

ki, uğurlaşmak için otağın önüne çıktıklarında son sözleri tehditkâr bir üslupla olmuştu:

"Bugünlücek böyle olsun, Aytuk Beğ! Ama sen gene de oymaklarını topla, beğlerini kengeşine oturt. Onlarla da konuşucu ve danışıcı ol. Ben sana derim, sen de onlara de; bugün bize kol kanat olmayan, yarın gölgemizden yardım bekleyici olmasın! Bu uzunca bir yoldur, henüz başındayızdır. Bugün bizimle bu yola girmeyenleri, yarın yolumuzun üstündeki taşlardan sayarız!"

Aytuk Beğ, Çuçu Beğ'in bu sözlerine hiçbir karşılık vermedi. Sadece yazıklanan ve hayıflanan gözlerle baktı. Zirâ böylesine katı bir hırsa karşı ne diyeceğini bilemiyordu. Beğler çerileriyle beraber atlanıp obadan çıkana kadar onlara baktı. Onlar, yer yer kızaran gecenin koynunda dörtnala kaybolduktan sonra da bir süre daha öylece otağının önünde durdu. Iğırcığa doğru yeller ılgın eserken, derin bir iç çekip soludu. Üzerinde sıkıntı, içinde ağırlık vardı. Bir silkinip rahatlama ihtiyacı duydu. Bunun için yüzünü göğe verdi ve en iyi çare olan Tanrı'ya seslendi:

"Dokuz tuğlu otağımızı, başımızda kağanımızı, yaylağımızı kışlağımızı, aşımızı suyumuzu, oğlanımızı kızımızı ve de ilimizi, dirliğimizi; kem gözün, kara elin hilesinden sakınıcı ol Tanrım! Biz Kayı'yı ve kamu Oğuz'u yalancının çatal dilinden, bağrı katının kara elinden koruyucu ol Tanrım! İçimizde kara sular gibi sıkıntılar yer bulmasa yeğ, gönlü eğriler başımıza baş olmasa yeğ."

Aytuk Beğ, Tanrı'ya için için seslendikten sonra bir nebze rahatlamıştı. Otağına girip tozluğu* kapamadan önce bir çala göz, dirlik ağacına baktı. Dalları bin veren gibi her yanından uzamış olan ve yerler sular yaratıldığında tohumu atılan ilk ağaçmış gibi kadim bir azametle duran bu ağaç da Aytuk Beğ'in gönlüne bir damla ferahlık çalmıştı. Obada ılgın yellerin tatlı uğultusundan başka bir şey işitilmiyordu. Aytuk Beğ yorgun ve ağır adımlarla otağına girdi, tozluğunu kapattı ve beğ bölmesinin çıralarını söndürdükten sonra kendini döşeğine koyverdi.

* Tozluk: Otağların ve çadırların kapılarını örten bez, kumaş.

Aytuk Beğ otağına girdikten sonra yel daha kaba esmeye başlayıp, yavaştan kalın rüzgâra dönmüştü. Yerden toz taneciklerini kaldırıyor ve gücünün tuttuğu ne varsa alıp öteye beriye savuruyordu. Dirlik ağacının dalları bükülmüştü. Sanki Aytuk Beğ'in sıkıntısını o da hissetmişti. Biraz sonra rüzgâr uğultularının arasına bir "çıt" sesi karıştı. Dirlik ağacının bir dalı kırılıp koptu. Ve rüzgâr, kopan dalla beraber birkaç yaprağı da uzaklara savurup götürdü.

***

10 yıl sonra…

Zamanı Tanrı yaşamış ve ölümlü türeyen insan için ayna yalı ırmaklar gibi akıp giden zaman, bu dünyadan Bilge Kağan'ı, onun bilge beğlerini, Kayı'nın Aytuk Beğ'ini ve bunlarla beraber Gök Türk ilinin dirliğini ve düzenini de alıp götürmüştü. Yere yurda kara bulutlar seğirmiş, her baştan bir ses çıkmaya başlamış, her kında bir kılıç oynar olmuştu.

Kayılar, bu mevsim oymaklarıyla beraber Kağılık kışlağından Artuç yaylağına çıkmışlardı. Başı ak tolgalar gibi karlı Buz Dağı'nı gölgelik, gök berrak çağlayan Karakul Gölü'nü sulak edinmişlerdi. İlde bir nice vakittir devam eden karışıklık, Kayılara henüz dokunmamıştı. Onlar geçimlerine dürüşüyor*, sağ elin sol eli kırdığı yaman keşmekeşten beri duruyorlardı. Ne zaman ki Aytuk Beğ'den sonra beğliği alan büyük oğul Er Tokuş, kardeşlerini ve beğlerini "Düşünmenin günüdür!" deyip kengeşe çağırdı, o vakit Kayılar da karışıklığın nihayet kendilerine dokunduğunu anladılar.

Er Tokuş'un boz otağında, derin ve düşünceli bir sessizlik hâkimdi. Yaylakta da herkes çadırlarına çekilmiş, it havlamıyor, yaprak kımıldamıyordu. Er Tokuş'un çağrısı üzerine, alpleriyle uzak avlakta konalga kuran Ay Kuluk da geldi. Ay Kuluk, boz otağa varınca alplerine otağın önünde beklemelerini söyleyip kengeşe girdi.

Kengeş bölmesinde Er Tokuş, kardaşları Baytekir, Böğrek ve Kayı oymaklarının bütün beğleri hazır bulunuyordu. Ay Kuluk beğ bölme-

* Dürüşmek: Çabalamak, gayret etmek.

sine girince diz kırıp Er Tokuş'u, bağır basıp diğer beğleri selamladı. Sonra da Er Tokuş ağabeyinin sağ yanına oturdu. Kengeşte herkes düşünceliydi ve yüzlerinde gergin bir endişenin ifadesi dalgalanıyordu. Ortamın bu ağır havası Ay Kuluk'a da sirayet etti. Biraz sonra ilk sözü, âdet üzere Tanrı'yı övgüleyip ünledikten sonra Er Tokuş aldı:

"Ana bir, ata bir; öz kardaşlarım ve beğlerim! Bilirsiniz ki nice zamandır ilde dirlik esenlik bozulmuş, başlı başını kaldırmış, dizli dizini doğrultmuş ve dahi geyik sırtına kurt düşmüştür. Gök Türk ilinde herkes birbirinin üstüne kılıç çevirir olmuştur. Belli ki bu böyle gidesi değildir. İle, yurda da artık bir kalın dirlik gelmesi şarttır. Bilge Kağan soyunun bu hale bir umar* bulacağından umudum yoktur. Dün Karluk'tan bir beğ geldi. Yağlakar başta olmak üzere, birçok Dokuz Oğuz oymağı bir yakadan baş vermişler. 'Bu böyle gitmezdir ve de ivecen** dirlik doğrultmak gerektir!' deyip işi başa alarak deprenmişler***. Bizi de saflarında görmek isterler. İç Oğuz'dan**** birçok oymak da onlara katılmaya başlamış. Eh, Kayı da Oğuz'un hân soylusu, Dış Oğuz'un***** beğlerbeğidir. Biz ne karar kılar isek, Dış Oğuz'un çoğu da bizim kararımızla kararlanacaktır. Ben öz kararımızı kengeşte vereceğimizi söyledim. İmdi kardaşlarım ve beğlerim; hal vaziyet bundan ibarettir. Size de sorarım; ne yapsak yeğdir?"

Beğler, Er Tokuş'un sözlerini dikkatle dinlemiş, dinlerken de bir yandan düşünmüşlerdi. Belli ki herkesin aklında bir fikir vardı lâkin 'akıl akıldan üstündür' düsturunca evvela birbirlerini dinleyeceklerdi. İlk söz alan Saruca Beğ oldu. Yaşlı ellerini iki dizinin üstüne koyup daraz daraz olmuş sesiyle konuştu:

"Evvela Tanrı dirlik versin de; biz bugüne değin bu hır güre hiç bulaşmadık. İmdi geldi bizi de buldu. N'işlemeli; düşünüp taşınıcı olmak lazım gelir elbet. Ben derim ki, gene bu hır gürden uzak dursak yeğdir. Kışın kışlağımızdan, yazın yaylağımızdan ıramayalım. Kim ne iş görürse görsün. Biz başımızda imdicek Gök Türk adını

---

* Umar: Çare.

** İvecen: Acil olarak, acele, tez elden.

*** Deprenmek: Hareket etmek, harekete geçmek.

**** İç Oğuz: Oğuzların Üç Ok kolu.

***** Dış Oğuz: Oğuzların Boz Ok kolu.

biliriz. Çerimizi, vergimizi onlara veririz. Ola ki, Dokuz Oğuz gider dokuz tuğlu otağa kurulup Tanrı kutunu alır; o vakit biz de gider onun huzuruna diz kırar, bağlılığımızı bildiririz. Çerimizi, vergimizi ol vakitten gayrı onlara veririz."

Er Tokuş cevap verdi:

"Bu dediğin keşke olsa, Saruca Beğ. Fakat öyle bir beklemek yoktur. Taraf olmaya mecburuz. Biz taraf olmadıkça iki taraf da üzerimize gelecektir. Ve dahi bu işin sonunda dokuz tuğlu otağa kim kurulursa bizi yağı belleyecektir. Bu kengeşte bir karar verilmeli. Bir ağacın üzerindeyiz. Elimizin altında iki dal vardır. Kayı, bu iki daldan birini tutmalı. Yoksa bu ağaçtan düşer, sığınacak ağaç bulamayız."

Er Tokuş, cevabını verdikten sonra yeniden beğlere döndü. Bu kez sözü Kıyan Semiz aldı. Geniş göbeğini bağdaş ettiği dizlerine yayıp iki elini de üzerine koydu ve konuştu:

"Ötüken'e, Altun Yış'a, Karakurum'a gidip gelenler söyler; Dokuz Oğuzlar çok kuvvetlenmiş. Bilge Kağan'ın soyu, yani Aşinalar hepten güçten kuvvetten kesilip bozarak taşları gibi dağılır olmuşlar. Er Tokuş Beğ'in dediği gibi; Dokuz Oğuz böyle kuvvete gelmişken Oğuzdan da onlara katılan oymaklar varmış. Hem az uz da değil. Bu demek oluyor ki herkes eski dirliği ve düzeni özlemekte, bunun için de çareyi Dokuz Oğuzlar'da görmekte. Bizim de yapacağımız en akıllıca iş, safımızı Dokuz Oğuzlar'ın yanında tutmak olur."

Kıyan Semiz sözünü bitirince Ay Kuluk söz aldı. Önce beğleri kaş altından şöyle bir süzdü, sonra konuştu:

"Ben Saruca Beğ'in de Kıyan Semiz Beğ'in de sözlerine katılmam. Ben, Karluk beğinin çağrısına da katılmam! Gök Türkler'in bugüne değin bizi incitmişliği yoktur. Eğer bir göğüs gerilecekse, bize yakışan Gök Türkler'in safında göğüs germektir. Hem bu Yağlakar'a güven olmaz hem de Aşinalara galebe çalamazlar. Çünkü onların Tanrı kutu yoktur."

En uçtan Kara Yalmalı cevap verdi:

"Basmıllar da Aşina soylu. Ve onlar da Yağlakar ve Karlukla birlik yapmış, Ay Kuluk."

Ay Kuluk, sırayla ağabeylerine ve diğer beğlere baktı. Bakışlardan

düşünce okumakta ustaydı. Kara Yalmalı'nın cevabından sonra kengeşteki beğlerin bakışından, çoğunun Dokuz Oğuz yanlısı olduklarını tahmin etmişti. Üstelik ağabeyleri Er Tokuş, Böğrek ve Baytekir'in de bu düşüncelere meyilli olduklarını sezmişti. Hal böyleyken, beğ oğuşunun en küçüğü olduğundan ve beğlerin çoğunluğunun kendisine zıt olmasından ötürü kendini bir an çaresiz hissetti. Bu çaresizliği de onun ağzını mühürlemiş ve susmaya mecbur kılmıştı.

Kengeşte bütün beğler teker teker söz aldılar. Herkes bir bir fikrini döktü. Ay Kuluk'un tahminleri doğruydu: Çoğunluk, Dokuz Oğuzların safında olmaktan yanaydı. Fakat bu fikre karşı olan beğler de bir hayli direnç gösteriyorlardı. Kengeş o kadar uzun sürdü ki, bir lokma dahi alınmayan pilavlar ve yemişler üç kere tazelenip yenileri ikram edildi. Ay ışığı Karakul'un sularına inci gibi dökülürken ve gecenin kara örtüsü Buz Dağı'nın ak tolgasına serilirken Er Tokuş Beğ bugün kengeşten bir karar çıkamayacağını anladı. Ertesi gün daha geniş bir kengeş kurmak üzere beğleri otağdan uğurladı.

Beğler, Er Tokuş'un otağından çıktıktan sonra iki kola ayrılıp kendi aralarında kengeş kurdular. Gök Türk yanlıları bir çadırda, Dokuz Oğuz yanlıları bir çadırda toplandı. İki taraf da yarınki kengeşte kendi fikirlerini kabul ettirmek için ne yapacaklarını konuşuyor, bir ağızdan ve bir yakadan hareket etmek için kararlaşıyorlardı. Dokuz Oğuz yanlıları Gök Türkler'in yerine kurulacak yeni devletin nimetlerini düşünüyor, Gök Türk yanlıları ise pek güvenmedikleri Dokuz Oğuzlar'ın başlarına açacağı felâketi ve henüz dirlik umudu olan devlete ihanette bulunmanın sonuçlarını hesaplıyorlardı.

Ertesi gün, güneş Buz Dağı'nın üzerinde yükselip ışık sırmalarını Artuç yaylağına serince, beğler bir kez daha Er Tokuş'un otağına geldiler. Bu seferki kengeş daha kalabalıktı. Ay Kuluk'un has koldaşları ve Kayı'nın övüncü alpler Çobanoğlu, Adıncık ve Boğaçuk da vardı. Bugün, dünden daha katı tartışmaların olacağı muhakkaktı ve mutlak karar bu kengeşten çıkacak görünüyordu.

Beğler, kırk savanlı beğ bölmesinde çember olup dizildiler. Aylakçılar* yine türlü ikramlar getirdiler. Herkes kengeşteki yerini alınca,

* Aylakçı: Hizmetçi.

Er Tokuş önündeki kızarmış kuzu sırtından bir lokma aldı ve beğler de yemeye koyuldu. Aş faslı gergin bir sessizlikle geçmişti. Aş bitince de sıra asıl meseleye gelmişti. Er Tokuş'un söz açmasıyla karşılıklı münâkaşalar da başladı. İki tarafın beğleri de geceden pekleştirdikleri kararlılıklarını büsbütün ortaya döküyorlardı. Dokuz Oğuz yanlıları, Gök Türkler'in artık devlet yüceltemeyeceğini, Kayı'nın, Dokuz Oğuz'dan yücelecek yeni devlete ırak kalması halinde hallerinin yaman olacağını söylüyorlardı. Gök Türk yanlıları ise olabildiğince bu keşmekeşten uzak durup, iş başa düşerse de Gök Türk tarafında saf tutmanın törece ve akılca uygun olacağında diretiyorlardı. Ay Kuluk da ilk kengeşteki çaresizliğini üzerinden atmış, münâkaşaların içine öyle ateş yalı girmişti ki, bir anda herkesin gözünde Gök Türk yanlılarının başı olmuştu. Bir ara kendisini öyle kaptırmıştı ki, tek dizinin üzerinde doğrulup elini de tehditkâr bir biçimde sallayarak konuşmaya başlamıştı. Ay Kuluk, "Dokuz Oğuzlar'a güvenilmez" diyor, "Onlar, il dirlikteyken de Gök Türkler'e diş bilerdi" diyor, "Günü gelince kendi çıkarlarına bizi harcarlar" diyor, "Hem önümüze altından dağlar yığsalar böyle bir işin içine girmeye değer mi? Nesillerimiz atalarından ihaneti, fitneyi mi miras alsın?" diyor fakat Dokuz Oğuz yanlılarının fikrini değiştiremiyordu.

Gün ayağı geceye durmaya başlayınca, Er Tokuş Beğ artık karar vermek gerektiğini söyledi. Ay Kuluk hırsından dişlerini birbirine bastırıyordu. Nedense kendini içten içe Kayı'nın kaderine mesul tayin etmişti. Sanki burada çıkacak kararın yüzünden Kayı'nın başına bir felâket gelirse, ileride soyu sopu kendisinden hesap soracakmış gibi hissediyordu. Bunun hıncı ve hırsıyla bir şeyler yapmaya gayret ediyor fakat eli kolu bağlı, ağzı mühürlü, oturduğu yerde kalmaktan başka bir şey yapamıyordu. Velhasıl söz bitmiş, kengeş bitmiş, sıra karara gelmişti. Evvela Dokuz Oğuzlar'ın safında karar kılanlar el kaldırdı. Hepsi başından mâlûmdu ama içlerinden bilhassa birisi, Ay Kuluk'u âdeta taş yatır kesmişti. Karardan önce Ay Kuluk'un safında duran en yakın koldaşı Boğaçuk da Dokuz Oğuz safına katılmak isteyen beğlere uyarak el kaldırmıştı. Ay Kuluk'un safında yer tutan alpler de Boğaçuk'un bu tavrı karşısında şaşırıp birbirlerine baktılar.